VASILE PAVELCU

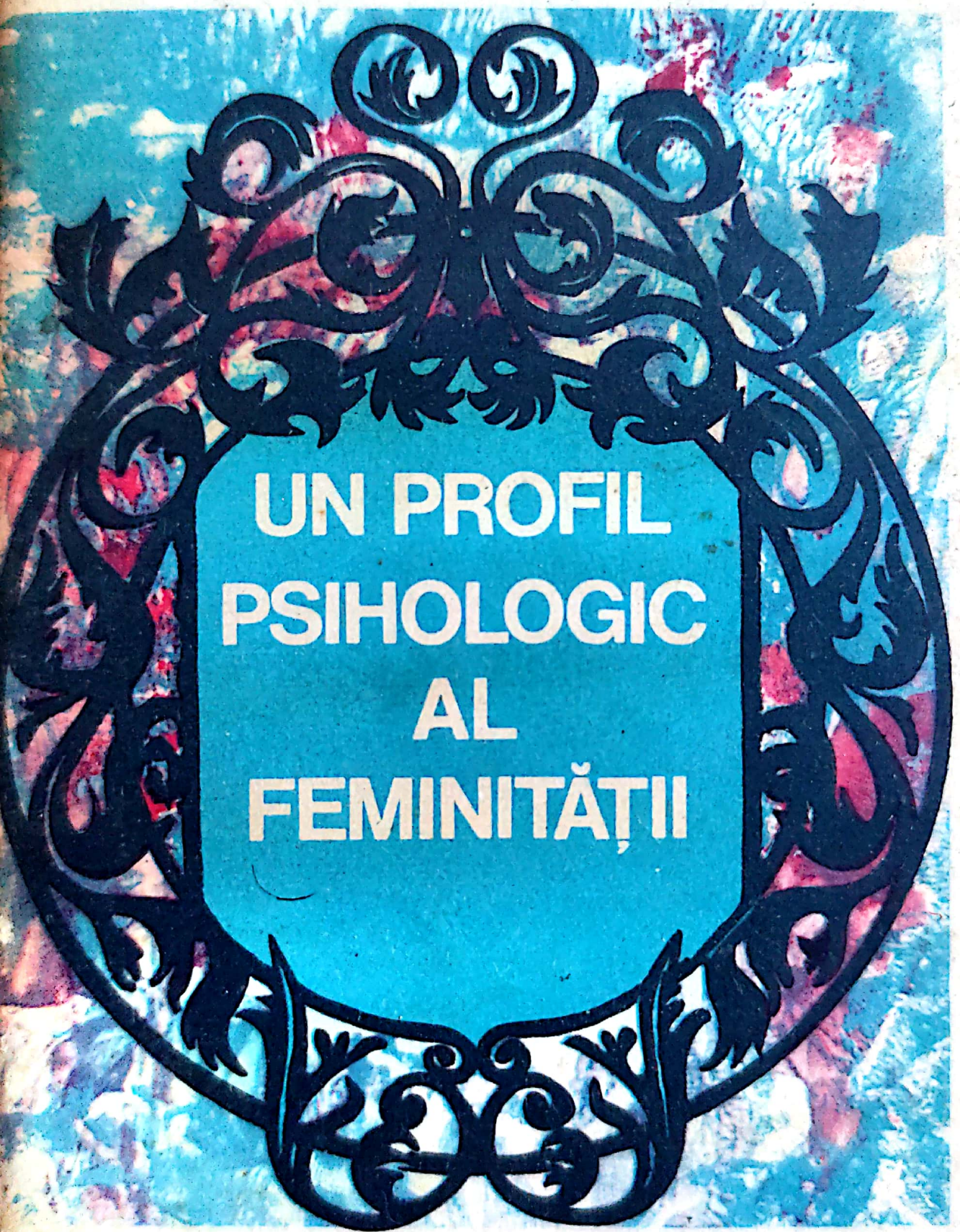

UN PROFIL PSIHOLOGIC AL FEMINITĂȚII

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ

Scanned with OKEN Scanner

Prof. univ. dr. doc. VASILE PAVELCU

UN PROFIL PSIHOLOGIC AL FEMINITĂȚII

dialog

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ, BUCUREȘTI — 1971

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT ÎNAINTE

„Istoricii nu scriu decît istoria bărbaţilor", sînt cuvintele cu care îşi începe Pierre Grimal, profesor la Sorbona, introducerea la primul volum din cele patru, publicate sub direcţia sa şi intitulate Istoria mondială a femeii[1]. *Autorul se referă la istoria scrisă de către bărbaţi pentru bărbaţi şi mai ales despre acei bărbaţi care au fost posesorii primelor roluri în conducerea societăţii. Afecţiunile, ca şi ostilităţile, devin evidente. Se crede, de exemplu, că Ioana d'Arc ar fi fost arsă pe rug din cauza preferinţei sale, condamnată de sexul opus, de a purta haine bărbăteşti. Una din cele mai importante „emancipări" ale femeii — după părerea autorului citat — a fost recunoaşterea de către istorie a rolului real al acesteia în devenirea umană.*

Nu ne ocupăm de modul cum se oglindeşte, de-a lungul veacurilor, conduita femeii în literatura scrisă de bărbaţi.

Ne-am putea întreba şi despre locul ocupat de femeie în psihologie,despre validitatea imaginii feminine făurită de psihologul bărbat.

Răspunsurile la aceste întrebări nu ne preocupă acum. Ceea ce am încercat aici este de a da o formă generalizată

---

[1] *Histoire mondiale de la femme*, I, Nouvelle librairie de France, 1965, p 7.

Scanned with OKEN Scanner

unor observaţii personale, de a modela şi tipiza sensul unui dialog milenar între două sexe. Fiecare moment istoric poartă o imagine colectivă a psihicului feminin, un model social al acesteia, cu variantele lui individuale.

Autorul nu-şi face iluzia că profilul desenat de el va fi acceptat de toată lumea şi nici recunoscut de toate reprezentantele sexului feminin. Imaginea nu pretinde la universalitate şi perfecta obiectivitate ştiinţifică. Conţinutul acestui opuscul a izvorît din constatări atente, filtrate printr-o îndelungată meditaţie psihologică.

V. P.

Scanned with OKEN Scanner

1. DIALOG CU O VECHE CUNOȘTINȚĂ

Mă adresez ție, ca unei vechi prietene, fiindcă te cunosc din timpuri străvechi, de la începuturile culturii și civilizației. Timp de milenii am luptat împreună împotriva calamităților naturii, folosind experiența înaintașilor și transmițînd-o, îmbogățită, urmașilor.

Secretul afirmării și supremației noastre pe această minusculă planetă și grandoarea luptei noastre nu constă atît într-o serie de descoperiri epocale, cum ar fi aceea a focului, ci în efectuarea acelui „miracol" de transfer prin vehiculul lingvistic al unor realități materiale și palpabile. Am dobîndit, cucerind timpul, libertatea de a privi înainte și înapoi, am creat istoria și am făurit idealuri. Astfel, legătura dintre generații, din biologică, a devenit spirituală; unirea dintre bărbat și femeie, din instinctuală a devenit juridică și morală, iar rolul tău de soție și mamă a dobîndit o importanță incomensurabilă.

Este adevărat că, abuzînd uneori de forța mea fizică de bărbat sau de anumite privilegii, n-am împărțit just și în mod egal poverile și necazurile vieții, dar, în momentele deplinei sincerități cu mine, am aderat la cele spuse de un Anatole France: „Ceea ce face lumea este femeia. Ea este suverană în această lume: nimic nu se

Scanned with OKEN Scanner

face decît prin ea și pentru ea. Or, femeia este marea educatoare a omului ; ea îl învață minunatele virtuți, politețea, discreția și această mîndrie de a te teme să fii inoportun." ... „De la ea învățăm că societatea este mai complexă și are rînduieli mai delicate decît se imaginează în mod obișnuit." ...(Le Jardin d'Epicure).

Am spus că te cunosc din vremuri îndepărtate, dar te-am întîlnit adesea și zilele trecute, în împrejurări în care te-au cunoscut și alții : ca mamă, soră, soție, fiică, nepoată... Simt încă privirea ta, aprinsă de curiozitate și urmărindu-mă din bancă la orele mele de curs ; îți surprind zvîcnirile fulgerătoare de bucurie sau indignare ce-ți însoțesc povestirile asupra vieții tale cotidiene ; înregistrez ecourile întîmplărilor tale școlare, universitare... Te urmăresc cu interes și simpatie.

Mă interesează în tine tînăra *de azi*, în plina înflorire a adolescenței și tinereții. Cu voia ta ți-am adresat unele întrebări, privind viața, interesele și idealurile tale ; mi-ai răspuns cu multă bunăvoință și grație. Îmi vei permite ca unele din ele să le comentăm împreună. Astfel, va continua între noi dialogul început de mult, dialog interesant și plin de viață și de surprize plăcute în a ne descoperi pe noi înșine. M-ai onorat totdeauna cu sinceritatea. De aceea, îmi permit să continui și cu acest prilej însuflețitul nostru dialog.

Te afli acum în pragul maturității. Vei avea bunăvoința de a reface, la nevoie, împreună cu mine, drumul tău din ultimii ani, acel drum care îți apare poate ca cel mai interesant : de la finele adolescenței tale, vîrsta incertitudinilor, avînturilor și nehotărîrilor, trecînd apoi prin perioada plină de exuberanță și de afirmare de sine, spre vîrsta de azi, a calmului și echilibru-

Scanned with OKEN Scanner

lui, în pragul unei profesiuni și al marelui act de întemeiere a unui cămin, pregătită pentru a fi soție și mamă.

Te rog să-mi spui, cu sinceritatea care te caracterizează, cînd părerile mele îți vor părea greșite. Ele oglindesc uneori o carte citită, savantă, dar, poate, inactuală; ele trădează alteori pliurile unei vîrste rămasă în urmă sau poate prejudecățile unui sex anchilozat în orgoliul superiorității sale, înzestrat cu altă tonalitate temperamentală, dar lipsit de intuiția care te caracterizează.

În toată această perioadă, mai ales de la 15-16 ani și pînă azi, te-am văzut cu urechea aplecată spre ceea ce se petrece în tine, spre „eul"tău, spre ființa în a doua ei naștere, căutînd să surprinzi răspunsul la întrebarea: „cine sînt?". În această nouă, pentru tine, lume interioară încercai să deslușești mai ales glasul inimii, chemările și frămîntările sentimentului, întrebîndu-te mereu: „ce simt?" Răspunsurile la aceste întrebări le-ai găsit pînă acum sau ești pe cale de a le găsi. Ai vrea să le comentăm?

2. FEMEIE-ENIGMĂ; FONDUL PERMANENT

Mai este oare nevoie să încerc zugrăvirea portretului tău, cînd nu există carte, roman, în care să nu fie vorba despre tine? Unii te divinizează, alții te detestă. Tocmai de aceea îmi vine greu să făuresc o imagine justă despre tine.

Tu însăți nu poți rămîne indiferentă față de felul cum ești văzută. Judecățile tale despre oameni sînt răspun-

suri la aprecierile lor față de tine, iar sentimentele tale față de propria ta personalitate se colorează și ele în funcție de ceea ce cred alții despre tine. Aceste atitudini și sentimente variază cu epoca, cu poporul din care faci parte și cu experiența ta personală. Întrebarea stăruie: „cine ești tu, femeie?" Sînt eu în stare de a găsi răspunsul la această întrebare? Cunoști tu acest răspuns? Și dacă-l știi, ești sigură de adevărul lui?

Te poți tu recunoaște, femeia de aci și de azi, în sora ta, dispărută cu milenii în urmă, în femeia blondă din Miazănoapte, ca și în cea brună din Miazăzi, în cea arămie din Răsărit ca și în cea albă din Apus? Te poți oare regăsi cu aceeași ușurință în societatea engleză, ca și în cea japoneză, în cea daneză, ca și în cea italiană? Este oare între voi ceva comun, care să ne permită a vă numi femeie? Există oare „eternul feminin" cîntat de poeți? Sau ești o ființă proteică, insesizabilă și sîntem constrînși să admitem ca adevăr nestrămutat vorba latinului: „varium et mutabile semper femina"?

Să recunoaștem împreună că răspunsul nu este ușor.

Despre tine au scris bărbați iluștri, te-au descris, în autoportrete, femei celebre. Te-ai oglindit, desigur, în „Adela" marelui nostru critic literar, G. Ibrăileanu, te-ai disecat cu scalpelul subtil al scriitoarei noastre Hortensia Papadat-Bengescu, ai încercat să dezlegi „Enigma Otiliei" din viziunea lui G. Călinescu, ai suferit alături de femeia oprimată de secole, ai tresărit de bucurie la fiecare biruință a ei în lupta spre independență și egalitate, te-ai aplecat asupra unor cărți de specialitate unde se trata psihologia femeii și adolescentei, dar, mai ales și înainte de toate, ai înregistrat, ca un seismograf sensibil, începînd încă din mica ta copilărie, atitudinea celor din jur față de tine; din aceste numeroase

Scanned with OKEN Scanner

fire ţi-ai ţesut imaginea ta de astăzi. Poţi să mi-o încredinţezi şi mie ?

Îmi este teamă, însă, ca autoportretul tău să nu fie prea sentimental şi, ca atare, schimbător pînă la contraste, ca şi orice sentiment polarizat în iubire şi ură. Sînt ceasuri cînd eşti mulţumită de tine şi altele cînd suferi din pricina marilor defecte ce ţi le descoperi. O dată cu aceste pendulaţii, oscilează şi viziunea ta despre oameni, despre cei din jur.

Dacă ne-am hotărî, totuşi, să precizăm natura personalităţii tale feminine, nota dominantă a conştiinţei tale, tînăra mea prietenă, cred că ai fi de acord cu mine ca deosebirile dintre bărbat şi femeie să le desprindem din opoziţia între logic-analitic-discursiv-raţional pe de o parte şi afectiv-global-sintetic-intuitiv pe de altă parte. Dominanta afectivităţii se caracterizează prin nota de sincretism; ea ne apare ca *fond* faţă de formele distincte, articulate şi bine conturate ale intelectului, ca urzeala faţă de desenul covorului. Deosebirea, după cum constaţi şi tu, nu este de *nivel*. Toate studiile asupra deosebirilor dintre bărbat şi femeie au arătat că inteligenţa femeii nu este cu nimic inferioară celei a bărbatului. Deosebirile sînt de *profil*, *stil*, *tonalitate*, *orientare*.

Constat după privirea ta, că ai avea încă rezerve. Îţi dau dreptate: cine mi-ar putea descrie mai bine femeia decît tu însăţi? „Psihologia femeii — spune psihologul olandez de prestigiu, Heymans, care a închinat mulţi ani elaborării portretului feminin - trebuie făcută de o femeie, destul de femeie ca să fi trăit toată bogăţia sufletului feminin şi destul de aproape de gîndirea *masculină*, spre a putea supune această bogăţie muncii de analiză." Iată, deci, o sugestie de colaborare ! Să folosim deocamdată ajuto-

Scanned with OKEN Scanner

rul oferit de Gina Lombroso. Ne interesează părerea ei, fiindcă este expresia unei intuiţii feminine. Iată ce scrie ea în cartea sa: *Sufletul femeii.* „Numai prin naşterea copilului său femeia are senzaţia de a fi creat ceva, are siguranţa că ceva viu şi vital se va prelungi în timp, dîndu-i iluzia eternităţii: de aici decurge continua aspiraţie a femeii de a iubi, aspiraţie căreia ea este gata de a-i jertfi toate bucuriile vieţii, pînă şi viaţa însăşi" (p.29). Viaţa afectivă domină la femeie latura intelectuală.

Aceasta nu înseamnă că şi bărbaţii, mai ales în faza de adolescenţă, nu fac dese băi de sentimente: sînt atraşi şi ei de muzică şi poezie, gustă şi ei romane sau filme sentimentale, în ciuda dispreţului lor manifest faţă de „dulcegăria sentimentală". Întorcînd spatele lumii sentimentelor, ei se aruncă cu *pasiune*, în universul arid al abstracţiunilor ştiinţifice, raţionale. Adolescentul este atras de dispute, controverse şi lupta de idei. Absolutul lui, pasiunea lui este raţiunea, „adevărul ştiinţific", realizarea tehnică; absolutul tău şi pasiunea ta este pasiunea însăşi, este inima, sentimentul. „A bărbatului — spune dramaturgul şi poetul ceh Chr. Grabbe — este gîndirea vastă, ale femeii — sentimentele profunde. Pentru el, inima sa este lumea, pentru ea, lumea este inima sa."

G. Ibrăileanu a făcut o observaţie deosebit de profundă, afirmînd că „femeia e mai puţin individualizată în natură decît bărbatul. S-a zis, exagerat, desigur — continuă el — că femeia nu e individ, ci specie. Acest deficit de individualitate se oglindeşte şi în literatură, în „oglinda vieţii" — şi de aceea femeile din romane nu sînt tot atît de individualizate ca bărbaţii.

Scanned with OKEN Scanner

Într-un roman, o femeie e o nuanță de feminitate; un bărbat este mai mult decît o nuanță, este un aspect bine determinat al umanității. Apoi, într-un roman, o femeie e mai întotdeauna mai mult o ființă de *sex femeiesc*, pe cînd bărbatul apare în atîtea ipostaze: om politic, clubman, vînător, artist etc." (Studii literare, p. 35-36).

Profunda observație a lui G. Ibrăileanu nu poate fi adoptată integral, întrucît *astăzi*, la noi, femeia poate apărea în aceleași ipostaze profesionale ca și bărbatul. Este nevoie, cred, de deosebit *fondul permanent* al femeii de modalitățile ei de integrare în structura vieții sociale.

„Lipsa de individualitate", ca trăsătură negativă, are reversul ei - calitatea *pozitivă* a plasticității, iar, în ceea ce privește spiritul creator, cred că el nu este atribut exclusiv al bărbatului, femeii rămînîndu-i numai funcția fecundității.

Reținem din analiza criticului nostru observația privitoare la faptul că bărbatul prin excelență poate constitui obiect al comicului și al șarjei satirice. Explicația este aceeași: chiar în limitele unei specializări, femeia păstrează armonia și echilibrul personalității sale; profilul ei moral cu greu se pretează la caricatură. Femeile „amazoane", care-și ardeau sînul pentru a putea trage mai bine cu arcul, aparțin legendei create de bărbați.

Studiile psihologice asupra femeii duc, în genere, spre aceeași concluzie: dominanta vieții lor interioare este afectivitatea.

Asemenea opoziție între Logos și Eros, rațiune și sentiment, specializare și generalitate, individ și specie este o exagerare, desigur, dar dacă relativizăm lucru-

Scanned with OKEN Scanner

rile, ne apropiem de adevărul stabilit de secole. Îţi aduci aminte de atitudinea lui Enea faţă de implorările Didonei :

„Însă piosul Enea deşi ar dori să aline
Pe-ndurerata şi chinu-i s-alunge prin bune cuvinte,
Geamăt scoţînd şi cu clocot de valul iubirii în suflet
Face cum zeii îi spun şi-ntins către flotă se-ndreaptă."

Sînt convins că te-a impresionat dramatica scenă din Lakmé, cînd Gérald, cu toată dragostea pentru iubita lui, o părăseşte la chemarea prietenului său Frederic, pentru a-şi împlini datoria lui de ostaş.

Tema intereselor bărbatului îndreptate spre datorie, luptă, viaţa din afară, iar ale femeii spre viaţa de interior, de cămin, de familie şi dragoste este o temă destul de cunoscută şi tratată în literatura universală, spre a mai stărui asupra ei.

Să cercetăm împreună sentimentele, fondul afectiv, în care se ancorează personalitatea ta feminină, dar mai întîi transformările prin care ai trecut pînă azi.

3. METAMORFOZELE SUCCESIVE ALE PERSONALITĂŢII FEMININE

Preocuparea mai intensă de viaţa ta personală, intimă, tînăra mea prietenă, începe, după cum îţi aduci aminte, încă de la 12 ani, de la această vîrstă denumită de unii psihologi ca vîrstă a „lipsei de graţie", perioada cînd în interiorul fiinţei tale se angajează

Scanned with OKEN Scanner

lupta între copilul care își apără pozițiile cucerite în familie și femeia care încearcă să se afirme dincolo de bariera familiei și regulile școlii. De aceea, am auzit uneori din partea celor de aproape, încriminări cu privire la „capriciile tale și spiritul tău de contradicție", „încăpățînare" sau „rebeliune". Te atrage mult oglinda, te examinezi atent, cercetezi cu grijă colegele tale și femeile adulte, reținînd detalii vestimentare și cosmetice ; devii deosebit de sensibilă la aprecierile celor din jur.

Ți se reproșează cochetăria ? Unii văd în ea o notă de frivolitate. Eu o privesc ca o tatonare, adesea naivă și stîngace, a ființei tale în căutarea personajului, a rolului social care-ți convine, a hainei spirituale pe măsura ta. Uneori îți place să joci teatru și te complaci succesiv în rolurile alese și abandonate rînd pe rînd. Uneori preocupările tale îmi creează teamă că te-ai angajat pe panta narcisismului, a autocontemplației, a egocentrismului, pantă periculoasă pentru echilibrul personalității. În mod normal, însă și dialectic, asemenea înclinație se dezvoltă simultan și paralel cu interesul îndreptat asupra altora. Lumea ți se dezvăluie prin noi semnificații, nebănuite pînă atunci : oamenii îi vezi într-o nouă lumină care, fără să fi bănuit vreodată, izvorăște din propria ta conștiință. Interesul pentru alții este legat de interesul pentru tine ; dragostea de tine și de noile tale sentimente de autoprețuire se nasc din dinamica noilor relații cu cei din jur. Semnificația „eului" tău răsare din comparația cu „eurile" altora. Nu-ți poți da seama de ceea ce reprezinți sau vrei să devii, decît comparîndu-te cu alții. Nu-ți poți alege rolul tău în societate decît examinînd modelele ce ți le oferă viața, literatura, istoria, filmul etc.

Scanned with OKEN Scanner

„Aș vrea să fiu și eu „cineva" — declară cu sinceră candoare o fată de 18 ani, „Îmi dau seama — continuă ea — că pentru asta trebuie să depun o muncă grozavă, să realizez ceva deosebit". Ceva deosebit! — iată visul adolescenței, care nu se mulțumește cu valorile medii, „obișnuite". Aproape la fel sună și alte mărturii. „Vreau să devin o personalitate bine pregătită, să contribui prin tot ce-mi stă în putință la pregătirea generațiilor viitoare". „Ca o problemă — declară altă colegă — de 21 de ani — mă frămîntă de multă vreme chinuitoarea întrebare: de ce nu reușesc să înțeleg oamenii, de ce nu reușesc să mă apropii mai mult de ei? Mă întreb dacă-i cunosc . . . ".

Pe această traiectorie a cunoașterii de sine se situează și idealul tău profesional. Privirile tale se îndreaptă dincolo de zidurile școlii și mintea ta încearcă să descifreze semnificațiile raporturilor și răspunderilor sociale, profesionale, de anvergură mult mai largă decît a preocupărilor școlare. Noi relații sociale îți impun noi însușiri și trăsături ale personalității.

Îți aduci bine aminte de transformările pe care ți le-a cerut intrarea ta în școală, lărgirea sferei intereselor tale strict familiale, deplasarea lor spre noi poziții în noi grupuri sociale constituite de clasa de elevi. Cît de stranie, de plăcută și dureroasă în același timp ți s-a părut atitudinea învățătoarei din prima ta zi de școală, cînd ea ți s-a adresat ca unei „eleve N. din clasa întîia"! Ai citit desigur povestea fetiței Casian Alexandra, descrisă cu atîta fidelitate de scriitoarea noastră Otilia Cazimir? Ni se evocă acolo dramatica destrămare a personalității fetiței Luchi, centrul afecțiunii familiale, cu locul ei bine determinat și cald în „sînul familiei", dezvoltarea rapidă a acestui „eu" infantil în fața noii

Scanned with OKEN Scanner

realităţi, a grupului şcolar, în care Luchi se transformă în proprii săi ochi în eleva Casian Alexandra. O metamorfoză uimitoare, miraculoasă, o moarte şi totodată o nouă naştere!

Dacă ne întoarcem încă cu cîţiva paşi în urmă, oprindu-ne la vîrsta de $2^1/_2-3$ ani, ne vom găsi în faţa primei desprinderi sufleteşti de lumea externă şi de cea maternă, a celei dintîi afirmări impetuoase şi „încăpăţînate" de sine, manifestată şi verbal prin apariţia pronumelui personal. Obstacolele şi interdicţiile externe se răsfrîng ca frustraţii duşmănoase în conştiinţa ta, provocînd furtuni de împotrivire, reacţii violente de protest şi indignare. Din aceste „crize" se vor naşte frînele interne; rezistenţele exterioare vor deveni treptat norme interioare; negaţiei materiale i se va substitui coerciţiunea forului interior, a instanţei morale, a unui „super ego".

Schematizînd itinerarul metamorfozelor existenţei tale, l-am putea prezenta astfel: expulzarea ta din lumea „paradiziacă", părăsirea existenţei parazitare şi prima ta separaţie, mai ales corporală, de lumea fizică, de trupul matern; a doua, cînd „eul" tău înfiripat a luat act de existenţa ta fizică, psihologică şi socială în climatul familiei, apoi desprinderea ta de cercul familiei şi ocuparea unei poziţii în grupul şcolar şi, în fine, prin ultimul tău act de independenţă, trecerea pragului şcolii şi adoptarea unui rol în concertul vieţii sociale.

În pelerinajul nostru nu ne-am oprit asupra diferenţelor prin care încercai să-ţi exerciţi noua ta personalitate. Îţi amintesc în treacăt bucuriile tale exuberante ale zilelor şi orelor tale de joc. În fiecare joc te descopereai pe tine, în fiecare rol descifrai sensul comportării adulţilor din jurul tău, în fiecare regulă de joc

Scanned with OKEN Scanner

găseai izvorul bucuriei de a te domina, de a ajunge pe cei mari, de a te considera de pe acum „mare".

Dar toate aceste descoperiri, tot procesul acesta de ascensiune, afirmare și transformare a eului este în același timp un proces continuu de naștere și dezvoltare a sentimentelor față de fiecare nouă trăsătură a personalității. Cîte sentimente nu se aprind și nu se sting în acest furnal de frămîntări interioare, unde se topesc formele infantile și se nasc, ca în visurile alchimiștilor, metale nobile, formele unui „eu" autentic și durabil!

Sentimentul de singurătate este însoțit de nevoia de prietenie, efuziunile de tandrețe, dragoste și devotament sînt frînate de timiditate, rezervă, mîndrie și pudoare. Primii pași pe tărîmul independenței și al răspunderii: bucurie și teamă, încredere și descurajare, iubire și ură. Dar toate aceste noi sentimente și imagini se conturează în cadrul conștiinței tale de *femeie*, ca ființă aparte de lumea masculină; conștiința ta de „eu" este o conștiință feminină, iar sentimentele ce le nutrești față de tine nu sînt identice cu acele ce le trăiește cealaltă jumătate a umanității.

4. SENTIMENTELE FAȚĂ DE TINE ÎNSĂȚI

Îți dai seama, desigur, că recunoașterea egalității de nivel axiologic (de valoare) între cele două sexe nu s-a efectuat de la sine, prin simpla scurgere a timpului; ea este rezultatul unor lupte dîrze și sacrificii imense

Scanned with OKEN Scanner

făcute în trecutul tău de femeie, spre a realiza mulțumirea ta de astăzi, echilibrul tău sufletesc actual. Ai motive să te consideri mai fericită decît surorile tale din trecut. Ai datoria de recunoștință față de jertfele făcute pentru tine.

Portretul tău de azi diferă mult de cel de ieri. În „Cronica optimistului" consacrată „zilei femeii", G. Călinescu, pornind de la întrebarea „ce-ar fi fost, de-ar fi fost o „zi a femeii" pe vremea lui Dante Alighieri ?" ne prezintă un fragment biografic de patru secole al femeii pentru a ajunge la caracterizarea zilelor de azi : „Camaraderia între oameni de sexe deosebite, tovărășie în construcția viitorului, patru mîini strînse, două vînjoase, două sănătos grațioase, două ființe egale, întemeind o familie, luptînd pentru progresul familiei celei mari : umanitatea". Pe fondul tău permanent s-au succedat sensuri afective diverse, atitudini variate față de lume, societate și față de tine însăți. Conștiința de sine este inseparabilă de sentimentul valorii eului, sentiment polarizat pe linia afirmare-negare, superioritate-inferioritate, prețuire-detestare, orgoliu-umilință, încredere-descurajare.

Rolul acestor sentimente este imens ; fericirea sau nefericirea vieții tale, tînăra mea prietenă, se clădește pe această gamă afectivă. Ea variază în funcție de aprecierile societății, ale familiei tale, cu poziția ta socială, înfățișarea ta fizică etc. De aceea aș dori să mergem împreună la cîteva din izvoarele din care ai băut. Ca din legendele antichității, ele te-au făcut să fii mulțumită sau mai puțin mulțumită de tine ; apele lor au contribuit la cristalizarea sentimentelor fața de propria ta personalitate.

Unele din sentimentele tale de azi față de tine sînt o reminiscență a vremurilor vechi, un ecou al dureri-

Scanned with OKEN Scanner

lor înscrise adînc în sufletul tău. Este adevărat că ai purtat uneori o coroană de împărătească. Cu șase secole în urmă, Boccacio, ocupîndu-se de „femei celebre", care s-au impus prin virtute, inteligență și alte talente, a scris despre tine lucruri frumoase. Statutul tău în societate, totuși, era de femeie slabă și inferioară bărbatului.

Credințe orientale au precizat locul femeii în ordinea reîncarnării. Îți cer iertare pentru reproducerea enunțului: „Acest loc se află cu șapte trepte dedesubtul bărbatului, cu trei trepte sub cămilă și cu o treaptă este inferior porcului" [1]. Sînt de acord cu tine că este greu de găsit o formă mai brutală a disprețului bărbatului față de femeie.

Îmi permiți acum, tînăra mea prietenă, să-ți deschid o pagină dintr-un roman închinat vieții femeii japoneze[2]. Femeia japoneză află despre o întîmplare nenorocită: o barcă cu un bărbat și o femeie se răstoarnă în mare; bărbatul reușește cu mare trudă să salveze femeia; el, însă, epuizat de efortul făcut, se îneacă. Japoneza, în comentariul făcut, blamează acțiunea bărbatului astfel: „El ar fi trebuit să se salveze pe el; un bărbat este mai util țării sale; femei sînt destule". Iată o apreciere a unei femei despre femeie, apreciere în care inferioritatea este acceptată, adoptată cu resemnare, fără împotrivire și fără durere!

Istoria este plină de exemple în care femeii i se atribuie o valoare minoră. Nu pot renunța, însă, încă la un exemplu interesant prin generalitatea ideii ce o conține. Știm că la noi, în popor mai persistă, pe plan lingvistic, deosebirea dintre „om" și „femeie"; femeia se duce

---

[1] Edmond Damaitre, *Fakirs et Yogis des Indes*, Hachette, 1936, p. 227–228.

[2] Ellen Forest, *Yuki-San*, Plon, 1926.

Scanned with OKEN Scanner

la tîrg cu ,,omul ei"; a venit la mine ,,un om și o femeie" etc. Întrebarea dacă cuvîntul latin ,,homo" desemnează în același timp și pe bărbat și pe femeie este veche; ea a luat, în evul mediu, mari proporții. Dacă femeia nu este om, înseamnă că n-are suflet; discuții aprinse. Dezlegarea problemei nu putea fi decît de competența părinților bisericii, a marelui sobor al prelaților ecleziaști. După unele izvoare istorice, în orașul francez Mâcon, în anul 585 e.n. s-ar fi întrunit un conciliu de episcopi și, în urma aprinselor dezbateri și a unei hotărîri solemne, s-ar fi conferit și femeii, cu o majoritate de cîteva voturi, dreptul de a aparține speciei umane și, în consecință, de a avea suflet și prerogativa nemuririi!

Datele istorice mai noi confirmă această informație, semnalînd totuși faptul că la acest conciliu, din 585, unul din episcopi, reluînd un pasaj din Sf. Augustin, ridică întrebarea dacă femeia poate fi numită *homo* ,,în toate sensurile acestui termen". Comentînd această intervenție, istoricul subliniază că nu putea fi vorba de a pune la îndoială existența sufletului femeii. ,,Faptul de a pune, totuși, această întrebare este destul de semnificativ" [1].

Nu te-ai întrebat oare, de ce personificarea supremei puteri divine se concretizează într-o ființă bărbătească, cu nume de gen masculin? Pe această linie istorică a superiorității masculine și a inferiorității feminine se situează poziția ta, și este greu să expulzezi din conștiință resentimentele tale față de umilințele suferite, să-ți înăbuși revolta, să-ți frînezi ostilitatea față de injusta

---

[1] Pierre Riche, *La femme à l'époque barbare*, în: *Histoire mondiale de la femme*, v. II, Nouvelle librairie de France, Paris, 1966, p. 36.

deposedare a valorii și demnității tale ! Aceste sentimente față de insutiție te fac uneori să fii injustă față de prezumptivii vinovați, responsabili ai durerilor tale : natura, familia, societatea. Dar, din fericire, asemenea sentimente, la tine, azi, în societatea în care trăiești, nu-și mai au justificarea de ieri.

Este totuși încă prematură afirmația că ele au dispărut cu totul. Bunicii, părinții, profesorii ne transmit, cu voie sau fără voie, o dată cu valorile pozitive ale timpului lor, și unele prejudecăți ale trecutului. Astfel le însușim și noi pentru a le transmite, la rîndul nostru, copiilor noștri. Lupta cu noi înșine nu încetează brusc ; se cuvine să veghem : pitecantropul nu a dispărut cu totul din conștiința noastră de om ; să ne ferim de a-l trezi.

Sentimentul acut al nedreptății și revolta împotriva acesteia, însă, încep adesea o dată cu primele licăriri ale conștiinței de sine. De aceea sper că mă vei însoți și de data aceasta, cu aceeași grație, în anevoiosul pelerinaj retrospectiv al vieții tale pînă la primii ani ai copilăriei. Această excursie retrospectivă te va ajuta să înțelegi numeroase suferințe morale, resentimente și frămîntări care au atins uneori dimensiuni de dramă sau tragedie ; am credința că asemenea plimbare psihologică îți va face bine.

Descoperirea eului este după cum am văzut, un proces lent și anevoios. Ea începe la o vîrstă situată dincolo de granițele memoriei tale de astăzi, în regiunea neguri-lor și a fluidității, în împărăția ambiguității și metamorfozelor. Să încercăm a trece granița. Asistăm la prima revelație a propriului tău corp. Descoperi trupșorul tău ceva înainte de a împlini vîrsta de doi ani, concomitent cu controlul ce ți l-ai impus asupra nevoilor tale organice fundamentale.

Scanned with OKEN Scanner

Imediat după naştere, cu toată separaţia ta fizică de mamă, existenţa ta psihică era dezvoltată sau „diluată" în lume, fiinţa ta era contopită cu obiectele lumii externe şi mai ales cu fiinţa maternă. „Sugînd — spune un psiholog despre copilul din primele luni după naştere — el îşi absoarbe mama pierzîndu-se în acelaşi timp în ea; ţinînd la impresiile plăcute pe care i le procură, el se iubeşte pe sine şi pe ea în acelaşi timp" [1]. Treptat „eul", ca fiinţă fizică şi unitate psihică, începe să se decupeze, să se desprindă, să se delimiteze de ambianţa imediată. Începe să se contureze „eul" cu cerinţele sale imperioase, cu tendinţa de a-şi face un drum independent, într-o lume plină de surprize, de oprelişti şi ameninţări neprevăzute şi chiar de „capcane" insidioase. Este grav însă, dacă din această confruntare şi ciocnire cu lumea ai ieşit cu convingerea că ai aparţine unei categorii sau pături inferioare, în comparaţie cu cei din jur, fiindcă una este să-ţi dai seama că eşti fată şi alta — să-ţi fie ruşine de aceasta.

Descoperirea eului tău fizic a fost primul pas spre autocontrol şi independenţă, primul triumf al afirmării tale corporale. O dată cu aceasta, ţi s-a trezit şi curiozitatea faţă de organele respective, faţă de zonele controlate; ele devin obiect de investigaţie şi manipulare. Cu această ocazie, comparîndu-te, mai ales cu un frăţior sau alt băiat, ţi-ai dat seama singură, sau ţi s-a atras atenţia, asupra anumitor diferenţe corporale; am surprins originea conştiinţei tale de identitate feminină.

Pînă acum totul a decurs normal. A devenit însă grav faptul că deosebirile constatate ai început să le simţi ca „lipsă", ca insuficienţă şi *inferioritate*. Acest sentiment

---

[1] Paul Osterrieth, *Introduction à la psychologie de l'enfant*, 1966, p 65—66.

Scanned with OKEN Scanner

legat de noua semnificație a deosebirilor de sex și a conștiinței de sine, apărută în jurul vîrstei de 3 ani, creează și o nouă atitudine diferențiată față de alții, în primul rînd față de părinți. Integrată în perspectiva generală și dominantă a independenței, ea explică numeroase explozii de mînie, furie și agresivitate, ca răspuns la interdicțiile suferite, toate simțite ca frustrații" din partea celor din jur.

Acest sentiment de frustrație, agravîndu-se, devine, la vîrsta ta de tinerețe, supărător ; el provoacă disonanțe în armonia finală și firească a personalității tale și un permanent factor de dezechilibru în procesul tău de integrare în societate, în contextul relațiilor tale interindividuale. Agravarea se datorește mai ales unor greșeli de educație asupra cărora vreau să mă opresc. Poate că ți s-a întîmplat să auzi, în familie sau în afară de casă, opinii defavorabile asupra fetelor, preferințe manifestate față de băieți. Mama sau tatăl, în așteptarea unui nou copil, și-au exprimat dorința de a avea un băiat și nu și-au ascuns dezamăgirea de a constata în fața noului-născut că „nu-i decît fată". Iată ce povestește Simone de Beauvoir în *Amintirile unei fete cuminți* (1965) despre sora ei Poupette, cu doi ani și jumătate mai mică. „Nașterea ei fusese o dezamăgire : toată familia aștepta un băiat ; firește, nimeni nu i-a purtat pică, dar se prea poate ca atîtea oftaturi în jurul leagănului ei să fi lăsat urme". Preferințele la naștere, privilegii în educație, discriminări în drepturi și datorii, toate strecoară în tine un sentiment de umilință, o conștiință de ființă inferioară.

Este ușor de înțeles că asemenea sentimente de inferioritate provoacă fie resemnare, adoptare integrală a

Scanned with OKEN Scanner

opiniei sociale, fie reacţii de opoziţie, de revoltă, de protest. Printre numeroasele mijloace de echilibrare, se impune acela de compensaţie; inferioritatea se stinge prin superioritate.

Luptele seculare ale femeii se explică prin setea de dreptate şi egalitate, dar şi exagerările, în asemenea revendicări, excesele, îşi fac apariţia printr-un mecanism de supracompensaţie, prin tendinţa îndreptată spre polul opus, al superiorităţii. În dorinţa de a restabili echilibrul egalităţii, în efortul de a-ţi afirma calităţile ce ţi se contestă, n-ai păstrat totdeauna măsura. Greşeala cea mai frecventă este de a-ţi propune să întreci băieţii pe propriul lor teren, al specificului masculin: „dacă băiatul sare gardul, de ce nu mi-ar fi permis şi mie acelaşi lucru"? te întrebi.

Unul din marile secrete ale fericirii este să fii şi să te menţii tu *însăţi*, să ştii să te descoperi şi să te afirmi pe poziţiile care sînt proprii naturii tale. Fata uită uneori că poate deveni superioară bărbatului, fără a renunţa la apartenenţa ei sexuală, fără a înceta de a fi fată, păstrîndu-şi şi cultivîndu-şi feminitatea, personalitatea autentică. Neglijînd acest aspect, fetele se angajează pe o pantă artificială, a inadaptării; plină de asperităţi, deceptii, amărăciuni şi înfrîngeri. Este demn de reţinut că prin adoptarea de către fată a unui ideal masculin, se schimbă şi atitudinea ei faţă de mamă, ca model moral matern, de feminitate. Atracţia ei devine polarizată spre modelul patern al personalităţii, fapt care poate avea consecinţe nefaste asupra viitoarei căsnicii a tinerei fete.

Mai este ceva. Sentimentul de inferioritate se infiltrează în conştiinţă şi pe alte căi, afară de acelea legate de condiţia ta de fată. Aspectul fizic al omului are şi el importanţă, fiindcă face parte din personalitatea noastră.

Scanned with OKEN Scanner

Înțelepciunea poporului a surprins, cu o deosebită subtilitate psihologică, legătura între pornirile morale negative, de ostilitate, răutate, invidie față de cei din jur și trăsăturile omului „însemnat". Anumite defecte sau infirmități fizice fac pe om deosebit de sensibil, susceptibil față de atitudinea cu privire la el din partea celor din jur.

„Nu știu care e cauza — spune o colegă a ta — dar am mereu un complex de inferioritate față de fetele de seama mea. Orice se spune despre o fată urîtă mi se pare că e vorba de mine. Mă jignește orice gest, oricît de mic, de antipatie; am impresia că sînt bruscată". Asistăm la un proces de sensibilizare care poate tulbura în mare măsură raporturile acestei fete cu cei din jur.

Să ne oprim, deci, puțin asupra aspectului fizic al personalității. Ți-am amintit cu altă ocazie de plăcerea pe care o ai de a te privi în oglindă. Acest interes este firesc, cînd este semn de explorare a unei figuri noi ce se conturează treptat și care ne aparține, dar este un „semn al oglinzii", adică simptom morbid, cînd este expresia narcisismului, al autocontemplației cînd este exagerat. Absorbirea totală a interesului de către „eu" are drept corelat înstrăinarea, alienarea de „alții". Dar acestea sînt cazuri extreme și rare.

Vreau să-ți atrag atenția ca să te ferești de a luneca pe panta autodeprecierii și inferiorității. Ai înregistrat de mică, desigur, aprecierile celor din jur: „ești drăguță" sau „ești urîțică", „ești o fetiță drăgălașă, dar păcat că ești pistruiată" etc. Asemenea verdicte, cînd sînt defavorabile, nu le poți izgoni din conștiință; ele se instalează cu obsesia de verificare, confirmare și comparație cu alții; din ele se naște sentimentul frustrației bunurilor

Scanned with OKEN Scanner

la care ai avea dreptul, al deposedării acestora, operată de către natură sau de cei de aproape; aici își au originea stările de depresiune și, poate, chiar de invidie față de colege mai chipeșe, înzestrate cu mai mult farmec.

Desigur că și aici influența educației, a atitudinii părinților tăi a fost mare, dar, în cazul cînd asemenea „virus" al inferiorității a pătruns în conștiința ta, îl poți combate, la vîrsta ta, dîndu-ți seama de relativitatea criteriilor de superioritate fizică și frumusețe, precum și de complexitatea factorului care te face agreabilă sau dezagreabilă altora. În fond, eventuala antipatie, pe care o poți inspira altora, nu se datorește aspectului tău fizic, ci atitudinii tale neprietenoase față de acei cărora le atribui, adesea pe nedrept, sentimente defavorabile față de tine. Aici, cred, zace tot fondul erorii tale care te angajează în acest nenorocit „cerc vicios".

Relevînd ponderea factorului psihic asupra celui fizic, un poet se adresează unei fete în termenii următori; „privirea ta are mai mult farmec decît ochii tăi, zîmbetul tău este mai seducător decît gura ta, gestul tău—mai grațios decît mîna ta". Frumusețea cuiva constă în stilul personalității sale, în valoarea morală care însuflețește trăsăturile fizice în flacăra interioară care dă viață nepieritoare ființei tale corporale. Lăsînd la o parte întreaga artă cosmetică și vestimentară, artă prin care noi ne făurim înfățișarea dorită, calitățile morale, precumpănitoare, se află și ele sub stăpînirea noastră; ele pot fi create de noi în așa fel, încît putem susține că ne modelăm pe noi înșine, așa după cum mîinile ingenioase ale unui sculptor creează forma dorită operei sale, așa după cum pasiunea și geniul unui Pygmalion ar da suflet statuii de care se îndrăgostise.

Scanned with OKEN Scanner

Dar modalitatea autoaprecierii nu este determinată numai de opiniile părinților sau ale colegelor tale asupra ființei tale fizice și morale, ci, în cursul activității tale școlare, de profesoarele și profesorii tăi. Așa după cum în medicină se vorbește de boli „iatrogene", adică provocate, în mod neintenționat, de medic, tot așa în educație se constată existența unor vicii „didascogene", provocate de profesor. Este suficient ca un dascăl cu prestigiu (cu atît mai periculos!) să ți se adreseze cu vorbele: „Văd că nu ești în stare să înțelegi matematica"! „Nimic nu se va alege din tine!". „Ești o nedisciplinată și impertinentă!" pentru ca asemenea „diagnostic" însușit de tine să se „verifice", iar, tu, pierzînd încrederea în tine să devii „așa cum ți-a prezis profesorul". Sentimentele urmează calea acestei aprecieri. „Dacă repeți unui copil că este prost — spune filozoful Alain — va deveni prost; și nu știu dacă un om hotărît va rezista multă vreme unei conspirații de a fi judecat prost". Pe Serghei Petrovici (din nuvela lui Leonid Andreev), „profesorii îl consideră de-a dreptul prost și, în primele clase, i-o spuseseră deschis". „Atunci ajunse și el la convingerea că este într-adevăr un om limitat și convingerea îi fu atît de nestrămutată, încît chiar dacă lumea întreagă l-ar fi recunoscut drept un geniu, el nu i-ar mai fi dat crezare".

Înțelegi ușor, deci, că sentimentele ce le ai pentru tine sînt în mare măsură aspirate de tine din atmosfera școlii prin care ai trecut. Ai fost cu atît mai sensibilă la aprecierile profesoarelor tale, cu cît mai mult doreai să le semeni; te-ai modelat potrivit modelelor ce ți le-ai construit.

Dar de unde ai luat modelele tale de personalitate?

Scanned with OKEN Scanner

5. PRIETENII ȘI MODELE...

Îți aduci aminte că de la 12 — 13 ani, centrul de greutate al preocupărilor tale se deplasase spre viața din afară; cercul familial devenise pentru tine prea îngust, iar autoritatea familială o suportai din ce în ce mai anevoios. Doreai să ai în casă un colțișor „al tău", care să fie *numai* al tău, unde să poți construi planurile tale, visurile tale și unde să poți să recapitulezi gesturile, vorbele și actele săvîrșite în cursul zilei, spre a le descifra semnificațiile. Voiai să fii *singură*. Singurătatea aceasta, însă, avea și ea o oglindă, un martor, o tovarășă nouă care te contempla, te supraveghea; angajai cu ea un dialog, în dorința de a o cunoaște mai bine și de a stabili cu ea raporturi de prietenie. Asemenea relații nu se leagă cu ușurință și nu au totdeauna un caracter amical: noua ta prietenă nu te aproba mereu, iar uneori chiar te dojenea privindu-te cu asprime. Cine era această nouă ființă la care țineai atît de mult, singura a cărei autoritate o acceptai și ale cărei dorințe deveneau porunci pentru tine? Era „eul" tău ideal, modelul ființei tale fizice și morale, idealul personalității pe care urma s-o înfăptuiești.

Înainte de această vîrstă de 12-13 ani, te supuneai normelor de familie și școală, fără a te întreba mult de ce se cuvine să te supui lor și care este valoarea persoanelor care-ți porunceau. Acum, nu ai admite să te supui decît cu consimțămîntul tău, decît față de persoane a căror autoritate corespunde noilor tale canoane fizice și morale. Era vîrsta cînd deveneai conștientă de modelul căruia voiai să-i semeni.

Nu este cazul să reconstituim aici și acum, împreună, acest proces de construire a modelului cu care te-ai

Scanned with OKEN Scanner

indentificat. Vreau să-ţi amintesc numai că ceea ce eşti astăzi seamănă în mare măsură cu imaginea mamei tale, a acelei mame care a ştiut, la această vîrstă a adolescenţei, să-ţi fie confidentă şi sfătuitoare, în cazul cînd calităţile sale morale le-ai socotit ireproşabile.

Ceea ce eşti tu astăzi se apropie şi de înfăţişarea unei profesoare care te-a impresionat deosebit, aplecîndu-se asupra ta cu îngăduinţă, înţelegîndu-ţi năzuinţele şi alinîndu-ţi durerile.

În căutarea, conturarea şi consolidarea modelului tău de viaţă ai reţinut numeroase gusturi, atitudini şi sentimente ale eroilor din romane, din piese de teatru, din filme.

Dar toate aceste impresii noi şi de neuitat, aceste trăiri ale tale şi numai ale tale se cereau comunicate, spuse cuiva. Ţi le spuneai ţie însăţi. Le încredinţai uneori caietului tău, jurnalului tău intim, evitînd riscul de a fi „trădată"; lumea ta interioară avea acest caracter „secret" de *intimitate.*

Ai găsit desigur o fiinţă cu aceleaşi frămîntări şi visuri, cu aceeaşi ardoare a căutării unui climat de înţelegere, comuniune şi perfecţiune. Modelul tău se construieşte atunci în colaborare cu o *prietenă*, unică şi dragă pînă a deveni pentru tine un „alter ego". Descoperirea prieteniei a fost pentru tine un eveniment la fel de „epocal", ca şi revelaţia propriului tău „eu". Alegerea ta nu a fost totdeauna infailibilă şi scutită de decepţii, însă drumul spre tine a trecut aproape totdeauna prin conştiinţa unei prietene.

În prieteni încă n-ai avut încredere la această vîrstă. Îi examinai la distanţă, cu interes, afişînd, însă, indiferenţă şi chiar dispreţ. Prea îi simţeai deosebiţi de tine; te atrăgeau, dar îţi inspirau şi teamă; preferai

Scanned with OKEN Scanner

să-i cunoşti fără ca ei să bănuiască interesul tău pentru persoana lor. Numai prietena, singură, îţi cunoştea preferinţele şi elanurile inimii tale.

Nu este nevoie să-ţi mai amintesc, în ce măsură aceste prime tatonări, aceste experienţe, timide şi curajoase în acelaşi timp, pline de farmec şi adesea de amară durere, au contribuit la formarea profilului tău moral de astăzi! Aprecierile şi dojenile celor din jur ţi-au călăuzit paşii, ţi-au dirijat eforturile şi ţi-au format conştiinţa valorii tale, a calităţilor şi defectelor tale.

6. RELAŢII DE FAMILIE

Dacă-ţi scrutezi bine sentimentele faţă de membrii familiei tale, vei constata uşor că unele din ele au crescut aproape o dată cu tine. Dragostea de mamă, tată, fraţi şi surori, toate aceste sentimente se nasc şi se dezvoltă, într-un anumit climat, iar trăsăturile tale de caracter de astăzi au rădăcini adînci în îndepărtata şi frageda ta copilărie. Natura raporturilor dintre părinţi te-a făcut să te apropii mai mult de unul decît de celălalt sau să-ţi fie ambii dragi în aceeaşi măsură, dar nu în acelaşi chip. Atitudinea părinţilor faţă de tine ţi-a provocat anumite sentimente faţă de tine, faţă de părinţi, precum şi faţă de fraţi sau surori. Să-ţi amintesc un fapt. Într-o zi, cînd erai încă mică, de 3-4 ani, la naşterea surioarei tale, părinţii şi-au îndreptat toată grija, după cum era şi firesc, asupra noului născut. Ai simţit aceasta ca o deposedare de afecţiunea care ţi se cuvenea; ai protestat, ai arătat ostilitate faţă de

Scanned with OKEN Scanner

părinți și față de „intrusa" în viața familiei tale. S-a întîmplat ca părinții să arate mai departe aceeași preferință față de surioara ta. Nu ți-ai putut înfrîna atunci sentimentele de invidie și gelozie față de soră. Poate că ți le-ai stăpînit și ți le-ai învins mai tîrziu; nu este exclus însă ca aceste sentimente să fi crescut prăpastia între tine și sora ta mai mică.

Psihologii cred că dacă diferența de vîrstă între voi ar fi fost mai mare, atunci, în loc de invidie și gelozie, în sufletul tău s-ar fi născut sentimente de protecție și afecțiune față de sora sau frățiorul tău mai mic.

O descriere vie și realistă a raporturilor între ea și sora ei Poupette, ne oferă tot Simone de Beauvoir, în cartea deja citată. „Rămasă pe planul al doilea — spunea Simone de Beauvoir despre sora ei — cea mică se simțea aproape de prisos", „pe mine nu mă comparaseră cu nimeni, dar pe ea, fără încetare, o comparau cu mine... orice ar fi făcut Poupette... făceau ca să izbutesc în toate mai bine ca ea; nici o strădanie, nici un succes nu-i îngăduiau să spargă vreodată acest plafon. Victimă a unui obscur blestem, suferea mult și adeseori seara stătea pe scăunelul ei și plîngea". Echilibrul psihic între surori se stabilește pe linia superiorității-inferiorității, a autorității-supunerii, sora cea mare afirmîndu-și în mod necontestat autoritatea. „Ceea ce apreciam cel mai mult în raporturile noastre era faptul că aveam asupra ei o autoritate reală". Surprinzînd o conversație între părinți privind afecțiunea lor față de cele două fetițe, Simone a rămas dezamăgită aflînd că părinții le iubeau deopotrivă. „Dacă m-am resemnat la o împărțire echitabilă — continuă Simone — a fost fiindcă eram convinsă că avan-

Scanned with OKEN Scanner

tajele erau de partea mea". Nu știu dacă Poupette a scris sau va scrie și ea „amintirile" sale. Sînt sigur, însă, că rîndurile ei nu vor trăda satisfacția pe care o emană amintirile Simonei ; balanța raporturilor indică de data aceasta superioritatea surorii celei mari ; victima frustrației este sora cea mică.

Îmi permiți să mai adaug la cele spuse încă două amintiri, două dureri păstrate încă în conștiințele a două fete, ca jigniri neuitate pricinuite fiecăreia de sora ei. „Auzind că am intrat la facultate, sora mea a exclamat : „Intră și proști la filozofie !". Alta : „Atunci cînd am căzut la examenul de admitere la facultate, sora mi-a spus pur și simplu că sînt o proastă". Aceste amîndouă fete au avut probabil soarta Poupettei.

Nu este cazul să exagerăm și să admitem existența unui „complex al lui Cain". Asemenea sentimente nu sînt decît rezultatul unor semnificații denaturate, create de atitudini greșite ale părinților față de situații normale.

7. VISURI ȘI REALITĂȚI : IUBIREA, CĂSĂTORIA ȘI PROFESIUNEA

Modelul cu care te-ai identificat, pe care l-ai interiorizat, are un rol în societate ; prin el anticipezi viitorul și poziția ta în viața socială. Să ne ocupăm puțin de acest aspect al năzuințelor tale. Care sînt dorințele tale cele mai arzătoare, cu caracter de permanență, de stabilitate, adevărata „chemare" a personalității tale ?

Erai în primii ani de facultate, pe la vîrsta de 18-20 de ani și, ceva mai mult chiar, cînd te-am întrebat (îți

Scanned with OKEN Scanner

aduci aminte?) care sînt problemele care te frămîntă mai mult; mi-ai răspuns atunci foarte precis: „pregătirea profesională și căsătoria". S-ar putea spune că începutul „vîrstei de grație", de echilibru și armonie a vieții tale psihice este și semnalul încrederii mai mari în tine și al unui sentiment de răspundere. Începi să privești viitorul cu mai multă seriozitate și fermitate.

Din aceste două mari preocupări ale tale, îmi face impresia că cea dintîi, profesională, este subordonată celei de-a doua. Vreau să-ți amintesc cele spuse la început, că psihicul feminin este mai plastic decît al bărbatului, și, într-o măsură, refractar specializării. Aceasta nu înseamnă, desigur, că femeia nu este capabilă să se ridice la aceeași treaptă de specializare și aprofundare într-un domeniu, ca și bărbatul; vreau să spun că sufletul feminin *nu se poate dărui în întregime și exclusiv, fără rezervă, profesiunii* pe care o exercită. Totdeauna rămîne în adîncul inimii feminine o coardă, în așteptarea unei vibrații, pe care numai femeia o cunoaște și o înțelege: a maternității, a dragostei pentru copii și familie; viața profesională nu o poate face să uite de menirea ei dominantă, de a se dărui familiei. Un proverb arab spune că Dumnezeu, după ce a creat lumea, simțindu-i imperfecția, spre a-și perfecționa creația, și-a odihnit capul pe pieptul unei mame.

Grecii din antichitate și-au exprimat atitudinea lor față de sentimentul matern prin mitul în care zeița Demeter își caută, disperată, în rătăciri nesfîrșite, pe fiica ei Persephona, răpită de zeul Hades.

Cunoști, desigur, povestirea scriitorului francez Richepin. „Ura unei tinere față de mama iubitului ei o îndeamnă să-i ceară acestuia să-și ucidă mama și să-i aducă inima acesteia. Săvîrșind crima, tînărul smul-

Scanned with OKEN Scanner

ge inima mamei, dar, în drum spre iubita lui, cade. În această clipă, aude glasul mamei: „Nu te-ai lovit, dragul mamei?" Act monstruos al fiului în contrast cu devotamentul sublim al mamei!

Referindu-se la iubirea maternă, psihologul francez Theodul Ribot spune că ea este „poarta prin care sentimentul de bunăvoinţă şi-a făcut intrarea în lume".

Este necesar de precizat că visurile voastre de căsătorie nu au ca dominantă caracterul erotic, ci unul *matern*. Majoritatea colegelor tale, împărtăşindu-mi visurile lor de căsătorie, adaugă invariabil :„şi doi, trei copii, să-i fac fericiţi". Îmi permit să întrevăd aici vocea adevăratei vocaţii constante şi dominante, aceea a maternităţii, a familiei.

Cred că nu este fără interes observaţia că, în această perioadă a sfîrşitului adolescenţei şi începutului tinereţii, sentimentele tale de prietenie dobîndesc o nouă orientare. Rămîne să-mi spui, prietena mea, dacă am dreptate.

Dacă în adolescenţă prietena aleasă de tine îţi oferea sprijinul şi securitatea unei aliate de încredere în faţa necunoscutului, cu intenţii şi sentimente încă indescifrabile, dacă prietenei tale îi puteai încredinţa secretul cu privire la acel „necunoscut", dorit sau redutabil, fără teama de a fi trădată, asigurată fiind de interese comune, de ajutor reciproc, de data aceasta interesele continuînd a fi aceleaşi, încetează de a mai fi comune. Interesul fiecăreia dintre voi de a vă alege un prieten care să vă devină soţ, se poate oricînd ciocni cu acelaşi gînd, cu aceeaşi intenţie a altei colege şi prietene. Încrederea anterioară în prietenia colegei se destramă şi preferinţele tale de amiciţie se îndreaptă spre un băiat. Acesta începe a fi privit de tine ca prieten de care te apro-

Scanned with OKEN Scanner

pie scopul comun, iar fata se transformă în rivală de care te desparte incompatibilitatea împărtășirii de către amîndouă a aceleiași bucurii.

Ce mi-ai răspunde, tînăra mea prietenă, dacă te-aș întreba, cum îți închipui tu pe „alesul inimii tale ?". Vezi tu, unele din colegele tale, de vîrsta ta, a fragedei tinereți, fiind pe pragul căsătoriei, sînt atrase de anumite trăsături dominante de *caracter* ale tînărului : spiritul de hotărîre, îndrăzneală, încredere în sine. Una din colegele tale și-a zugrăvit tipul ideal de bărbat după modelul lui N. Bălcescu. Ceea ce a impresionat-o, după descrierea lui Camil Petrescu, este „dîrzenia, mîndria de a nu se lăsa călcat în picioare de nimeni, chibzuința în luarea hotărîrilor și simpatia pentru oamenii „simpli". După cum îți dai seama, fără a fi eliminate calitățile intelectuale, accentul cade pe calitățile morale.

Un psiholog american (Stanford) a făcut un studiu „asupra factorilor psihologici ai fericirii în căsătorie" (1938), avînd ca obiect 792 de perechi căsătorite. Autorul constată că din cei patru factori socotiți de el ca fiind mai importanți : veniturile, vîrsta, ocupația și educația, nu este nici unul preferat ca dominantă ; rezultatul indică egalitatea lor. Cu alte cuvinte, chiar dacă există căsătorii fericite în cazuri de inegalitate de stare economică, vîrstă, ocupație sau educație, cele mai reușite și stabile căsnicii se caracterizează prin apropieri pe toate cele patru planuri. Și este ușor de înțeles : identitatea parametrilor enumerați este factorul apropierii și înțelegerii între oameni, al identificării intereselor și scopurilor urmărite alături și în comun, proces în care se elaborează o nouă unitate psihică și morală, o nouă celulă socială, un „noi", celula marii colectivi-

Scanned with OKEN Scanner

tăți naționale, integrată și ea în vasta realitate a umanității.

Varietatea de preferințe este enormă; hazardul are și el un rol în „alegere". Totul este să nu uităm că fericirea nu ne vine ca un „dar ceresc", ca imperativ al unui „destin". Fericirea, în cea mai mare măsură, este opera noastră, a priceperii, a eforturilor și perseverenței noastre. Foarte multe lucruri, unele mărunte de tot în aparență, contribuie la consolidarea sau slăbirea uniunii matrimoniale. Asigurarea succesului cere multă sensibilitate, pricepere și atenție continuă, îndreptată asupra creării și menținerii acestei opere delicate.

Unii psihologi ne atrag atenția că tiparele noastre afective formate în raporturile cu părinții, se dezvăluie și în alegerea viitorului nostru tovarăș de viață. Fetele atașate față de tatăl lor vor alege soț după asemănarea cu tatăl, după cum băiatul în alegerea soției se va călăuzi după modelul impregnat în conștiința lui, al mamei sale admirate în copilărie. Este greu de făcut o prognoză în acest domeniu. Esențialul constă în seriozitatea cu care se face o asemenea alegere și convingerea că ea nu reprezintă o „încercare", ci un act de mare, excepțională răspundere, atît față de soț și față de tine însuți ca valoare morală, cît și față de ambele familii care v-au format și de viitoarea familie care urmează a fi întemeiată.

De aceea, credem că nu este fără importanță existența unui anumit bagaj de informații științifice: psihologice, sociale, pedagogice și igienice, o pregătire adecvată premaritală. Aceste științe urmează să-și spună cuvîntul lor la timp pentru a vă *îndruma* pașii, spre a preveni greșelile și, la nevoie, spre a vă readuce pe calea cea bună.

Scanned with OKEN Scanner

Pe lîngă informaţii cu privire la viitorul vostru rol de soţii aveţi nevoie de cunoştinţe referitoare la viitorul vostru rol de mamă. Şi nu numai de cunoştinţe, ci şi de *atitudini* pregătitoare atît de importante în momentul cînd faceţi acest pas de întemeiere a unui cămin.

Nu pot uita privirile tale aţintite asupra mea la un curs de psiholcgie a copilului. Vă vorbeam despre semnificaţia majoră a iubirii materne faţă de copil chiar din primele lui luni de viaţă. Copilul lipsit de această hrană afectivă rămîne sufleteşte infirm toată viaţă. În ochii tăi am citit făgăduinţa unei dăruiri totale viitorului tău copil; „voi îndeplini cu drag misiunea" spunea mesajul privirii tale îndreptat în viitor.

N-aş dori să interpretezi cele spuse de mine ca expresie a unei „dulcegării sentimentale" şi nici ca o „predică morală". Îţi spun toate acestea fiindcă, din convorbirile cu colegele tale, am rămas cu impresia că aţi privit sentimentele ca nişte forţe naturale, care se declanşează la un moment dat şi se sting fără să ştim cum şi de ce, fără ca ele să răspundă la chemarea noastră sau să dispară potrivit imperativelor situaţiei. De aceea şi dragostea este privită ca un sentiment căruia ne supunem cu bucurie, sau pe care îl regretăm, constatîndu-i dispariţia. „Ne căsătorim din iubire" — îmi mărturiseşte o tînără „va ţine, — e bine, nu — rămîne despărţirea". „Iubirea nu se comandă — îmi declară o altă fată — efortul de a continua o viaţă, cînd a dispărut afecţiunea, înseamnă a crea un infern în familie". Iată gîndurile, pe care, poate, le împărtăşeşti şi tu; într-o măsură îţi dau dreptate: dacă o acţiune o poţi comanda şi executa, sentimentul nu ţi se supune în aceeaşi măsură sau, uneori, chiar ţi se împotriveşte.

Scanned with OKEN Scanner

Aș spune totuși că o asemenea concepție este *romantică*, adică în cazul acesta, este expresia unei absolutizări a sentimentului, a pasiunii. Pasiunea ar avea o valoare supremă, fiindcă este pasiune; ea justifică totul, pînă și crima, dacă aceasta este „pasională"! Pasiunea ar descărca pe om de orice răspundere personală.

Un psiholog ne atrage atenția asupra faptului că faimoasa legendă a lui Tristan și Isolda este o mare eroare psihologică. Pasiunea reciprocă a acestor doi tineri, ca „rezultat al filtrului", corupe și distruge toată frumusețea acelei fidelități eroice pe care legenda vrea să ne-o sugereze. Legătura afectivă, trainică între acești doi tineri ne apare ca efect al hazardului, de a fi băut amîndoi din licoarea magică. „Iubirea adevărată" — spune cu drept cuvînt Alain — „este un efect al libertății". Acel care iubește datorită filtrului nu poate spune că iubește și nici nu este demn de a fi iubit, căci ceea ce este inevitabil sau patologic nu este demn de iubire. Adevărata fidelitate presupune conștiința unei infidelități posibile, deci libertatea de a alege și puterea de a afirma alternativa aleasă.

Te rog să mă ierți, dacă atitudinea romantică amintită aș califica-o drept „infantilism", lipsă de maturitate psihologică și morală. Este adevărat că noi nu putem provoca un sentiment, așa după cum, printr-un efort de voință ne-am contracta un mușchi sau am executa un gest. Asupra sentimentelor nu se poate acționa *direct* și este greu de luptat *frontal* împotriva unui sentiment puternic. A cunoaște natura, însă, înseamnă a o stăpîni. Se pot inversa termenii propoziției: a nu putea stăpîni natura înseamnă a-i ignora legile. Aserțiunea se aplică atît naturii exterioare, cît și nouă înșine. Dacă ne dăm

Scanned with OKEN Scanner

silința să studiem și să observăm condițiile în care se naște și se dezvoltă un sentiment, atunci, intervenind asupra acestor condiții, putem determina nașterea, dezvoltarea și menținerea sentimentului respectiv sau putem provoca dispariția lui treptată.

Nu ne putem ascunde nici o dificultate. Dinamica sentimentelor este plină de contradicții ; procesul afectiv este foarte delicat, dar mai ales adînc. Sentimentele își înfig rădăcinile pînă în adîncul ființei noastre biologice și instinctive ; premisele lor se extind asupra începuturilor vieții noastre ca individ și ca specie. Bazele atitudinilor noastre afective se conturează din primele luni ale existenței noastre. Sentimentele ce se nasc din raporturile noastre familiale din copilărie rămîn în mare măsură modele sau tipare ale reacțiilor noastre de mai tîrziu.

Dar aceasta nu înseamnă că noi nu putem interveni în dinamica noastră afectivă, în cursul sentimentelor noastre. Numai că pentru aceasta se cere multă răbdare. Procesul de sedimentare și „cristalizare" afectivă este lent și, cu cît este mai lent, cu atît este mai adînc. Faptul acesta nu exclude, se înțelege, posibilitatea acelor restructurări fulgerătoare, care transformă subit întreaga noastră optică asupra unei persoane și asupra întregii realități ; mă refer la cristalizarea instantanee denumită de francezi „coup de foudre" (lovitură de trăsnet).

Nu trebuie să uităm că sentimentele sînt foarte influențate de ceea ce credem despre ele. „Dacă veți scrie în lege — spune filozoful Alain — că iubirea este o iluzie de scurtă durată, aceasta se va înscrie în gîndire". Așadar, sentimentele, într-o mare măsură sînt ceea ce credem noi despre ele.

Scanned with OKEN Scanner

Această medalie, însă, are și ea reversul ei : ceea ce credem noi despre sentimente este în mare măsură determinat de sentimentul însuși. Eroul unui roman se întreabă : „iubesc oare mai puțin fiindcă am credința că iubesc mai puțin sau cred că iubesc mai puțin, fiindcă iubesc mai puțin ?"

Ambele aceste ipoteze le consider adevărate : există o interdependență între latura afectivă și cea intelectuală ; ideile și convingerile noastre traduc, într-o măsură, mișcările inimii noastre, după cum acestea din urmă răspund în mare măsură informațiilor furnizate de intelectul nostru, de rațiunea noastră.

Iată de ce, cunoscînd legile vieții afective, condițiile în care se nasc și se dezvoltă sentimentele, noi putem contribui la nașterea și formarea lor, le putem modela în mare măsură după idealurile noastre. Un sentiment de prietenie și de dragoste are nevoie de un anumit climat și trebuie să știm să-l creăm, fiindcă creîndu-l, făurim condițiile propriei noastre fericiri și ale fericirii altuia ; făcînd fericit pe altul, ne facem fericiți pe noi înșine.

Aici rezidă deosebirea esențială între instinct și sentiment, între apropierea sexuală la animale și iubirea umană. Iubirea nu este efemeră sau eternă prin natura ei ; ea este una sau alta prin natura omului care o trăiește, prin nivelul intelectual și moral, prin întreaga personalitate a acestuia. De aici rezultă și marea răspundere a omului angajat într-o relație de dragoste.

Este o mare rătăcire a spiritului aceea de a încerca determinarea naturii sentimentului de iubire ca atare. Unii îl găsesc de natură divină și sublimă : iubirea este fixată în tipare ideale personificate în cupluri ca : Tristan și Isolda, Dante și Beatrice, Petrarca și Laura,

Scanned with OKEN Scanner

Guido Cavalcanti și Giovanna (Monna Vanna), Boccaccio și Fiammetta; alții îl detestă ca o calamitate, catastrofă, nenorocire, otravă, intoxicație, delir, sau realitate tristă și dureroasă. Adevărul este că *Iubirea* nu există; există numai oamenii care iubesc; ca orice sentiment, iubirea exprimă structura personalității umane, dar nu a individului, ci a unui *cuplu*. Sînt atîtea iubiri cîte perechi se iubesc. Sentimentul cu același nume variază ca nivel, complexitate, stil, mod de manifestare etc. Cu cît nivelul afectiv este mai înalt, cu atît este mai mare și gradul nostru de stăpînire asupra lui; el încetează de a fi fruct al întîmplării și fatalității. Fără a avea pretenția că l-am putea făuri pe de-a-ntregul, sîntem în stare să *contribuim* la nașterea și evoluția lui.

„Iubirea omenească — spune Grigore Ciuhrai — înseamnă cultură. Ea a fost creată de oameni. Cultura iubirii omenești este rodul numai a generații întregi de oameni de artă, poeți, muzicieni. Omenirea a purtat ștafeta acestui sentiment de-a lungul secolelor". La această operă au participat giganți ca Sofocle, Virgiliu, Shakespeare, Pușkin, Goethe, Petöfi, Eminescu etc. „Pigmeii au declarat — continuă același scriitor — că dragostea este o născocire naivă. În prezent pigmeii dărîmă castelele pentru a demonstra că sînt construite din cărămizi... Este trist că acest soi de „curaj" se mai bucură încă de simpatie".

Impulsul natural se transformă în sentiment durabil de iubire și de tandrețe prin conștiința pe care o dobîndește despre scopul său, condițiile în care se naște, consecințele sale și înaltul său rol în evoluția umanității.

Vreau să-ți mai atrag atenția asupra unui aspect al iubirii pe care-l găsesc important. Este adevărat că iubirea te face să te iluzionezi asupra calităților partenerului. Tre-

Scanned with OKEN Scanner

buie oare ca acest sentiment să fie repudiat din această cauză și să adoptăm atitudinea „lucidității" reci și raționale? Nu trebuie să uităm însă, că iluzionarea este reciprocă, fiecare din îndrăgostiți îl vede pe celălalt mai bun, mai frumos, mai inteligent. În felul acesta, fiecare se vede în ochii celuilalt așa cum ar dori și el să fie, se contemplă în imaginea sa idealizată. Dar a dori să corespunzi unui model nu înseamnă oare a face primul pas spre a-i corespunde? Iată imensa putere educativă a iubirii, puterea ei transformatoare, care face pe fiecare îndrăgostit să se ridice la nivelul imaginii, al idealului întrevăzut în conștiința celuilalt. De aceea, fiecare din noi, la vîrsta ta, ar trebui să spunem: „Să învățăm a iubi, să învățăm a fi fericiți împreună".

Din tot ce am vorbit pînă acum despre dragoste și căsătorie nu desprind concluzia că singurul lucru ce te-ar interesa ar fi căsătoria, viitorul cămin și creșterea copiilor. „Kirche (biserică), Küche (căsătorie) und Kinder (copil)". epoca celor trei „K" este definitiv apusă într-o societate înaintată. Femeia de azi este mai complexă și mai matură decît cea de ieri. Ea a dovedit că poate rivaliza cu bărbatul în toate, aproape, fără excepție, pe tărîmurile vieții profesionale, fără a-i ceda nici în pricepere, nici în curaj, perseverență sau inițiativă. Vrednicia ei nu poate provoca nimănui nici o îndoială. Deosebirea constă numai în *stilul* propriu al personalității sale și în acea notă personală, inaccesibilă bărbatului, a intuiției afective, a maternității, cu toată gama de sentimente pe care le implică această funcție. Dacă femeia poate face aproape tot ceea ce face bărbatul reprezentînd în felul acesta o realitate complementară bio-psiho-socială, aceasta nu înseamnă că ea *trebuie*

Scanned with OKEN Scanner

să facă totul la nivelul de egalitate cu bărbatul și nici *că-i place* să facă *orice* și în *aceeași* măsură.

Sînt anumite funcții preferate de femei : în general sînt acelea legate de rolul fundamental al femeii, de raporturi personale, de un climat interior, devotat față de copii, ca educatoare și profesoară, îngrijire de bolnavi, ca medic sau soră de caritate și alte ocupații de ordin artistic, unde gustul și intuiția feminină își găsesc teren prielnic de manifestare.

Dragostea, pasiunea la femeie nu este incompatibilă cu interesul pentru știință. Soții Curie au fost camarazi în muncă, dragostea pentru om s-a contopit cu dragostea pentru știință în așa măsură încît acest din urmă sentiment a ajutat-o pe doamna Curie, rămasă văduvă, să suporte dureroasa tragedie personală, supunînd-o disciplinei țelurilor de cunoaștere științifică stabilite de ei împreună. Nota specifică femeii nu constă în a *înlocui* un sentiment prin altul, ci de a le contopi ; a continua activitatea științifică după dispariția soțului însemna pentru geniala soție a genialului chimist a fi mai departe alături de soțul iubit.

* * *

Termin dialogul nostru, scumpa mea prietenă, cu o reflecție.

Dacă personalitatea fizică și morală a bărbatului este modelată în mare măsură de femeie, tot așa și întreaga viață afectivă, profilul personalității feminine se datorește în mare parte influenței bărbatului. Aceste influențe reciproce, interacțiunea celor două sexe începe din momentul înfiripării vieții și durează viața întreagă. De aceea, fiecare din cei doi tovarăși de viață vede — și trebuie să vadă — în ochii celuilalt

Scanned with OKEN Scanner

atît reflectarea propriilor sale calităţi şi defecte, cît şi rodul sentimentelor şi atitudinilor ce le-a avut pentru partenerul său.

Răspunderile noastre sînt egale, aşa după cum sînt egale drepturile noastre la viaţă şi năzuinţele noastre spre fericire.

Simpatia şi înţelegerea mea pentru tine reflectă sensibilitatea şi intuiţia cu care mi-ai întovărăşit gîndurile şi aspiraţiile mele. Îţi mulţumesc din suflet pentru nepreţuitul tău ajutor.

Scanned with OKEN Scanner

Nr. colilor de tipar: 2,75.

Intreprinderea Poligrafică „Banat”,
Timișoara Calea Aradului nr. 1/A,
Republica Socialistă România

Comanda nr. 72/6520.

Scanned with OKEN Scanner